

**MEVLİD TÜRÜNÜN SON
ÖRNEKLERİNDEN: RÜŞDÎ'NİN
MEVLİDÜ'N-NEBÎ'Sİ**
FROM THE LAST EXAMPLES OF
THE MAWLID GENRE: RUSHDI'S
WORK TITLED MAWLID AL-NABÎ

Prof. Dr. M. Fatih KÖKSAL
İstanbul Kültür Üniversitesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
E-posta: mfkoksal@gmail.com
Orcid: 0000-0003-1056-9957

Öz

İslâmî Türk edebiyatının en zengin türlerinden biri “mevlid”dir. Yapılan yeni çalışmalarla mevlid edebiyatımıza bilinmeyen yeni mevlid müellifleri ve mevlidler kazandırılmaya devam edilmektedir. Ortaya çıkan metinler, mevlid yazımına gösterilen ilginin sadece sayısal olarak değil zaman ve mekân bakımından da diğer dinî edebiyat türlerinden çok daha yaygın bir kapsamı olduğunu göstermektedir. Edebiyatımızda XV. asrın ilk yıllarında başlayan mevlid yazma geleneği XX. yüzyılın başlarına hatta ortalarına kadar devam etmiştir. Son dönem mevlidlerinden biri de Rüşdî mahlaslı şairin Mevlidü'n-Nebî'sidir.

Dönemin yaygın biyografik ve bibliyografik kaynaklarında adına rastlayamadığımız Rüşdî'ye dair kimi bilgileri, içinde Mevlid'in de bulunduğu hacimli “Kulliyat”ının satır aralarında bulabiliyoruz. Buna göre -muhtemelen- Hicrî 1283 (1866-67) yılında doğduğu ve muhtelif illerde devlet memuriyetlerinde bulunduğu anlaşılan Rüşdî'nin, uzun bir zaman aralığında tamamladığı Kulliyât'ının bir parçası olan Mevlid'ini ne zaman yazdığı ise bilinmemektedir. Müellif hattı nüshası şahsi kütüphanemizde yer alan Rüşdî Mevlidi, gelenek çerçevesinde yazılmış diğer mevlidlerin çoğu gibi aruzun fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılmış 256 beyit tutarında bir mesnevidir.

Bu çalışmada, Mevlid müellifi Rüşdî'nin biyografisi eserinden hareketle tespit edilebilen bilgiler doğrultusunda ortaya konulduktan sonra Mevlidü'n-Nebî tanıtılacak ve eserin transkripsiyonlu metni yayımlanacaktır.

Anahtar kelimeler: Rüşdî Mevlidi, İslâmî Türk edebiyatı, mevlid geleneği, İslâmî Türk edebiyatı

Abstract

One of the richest genres of Islamic Turkish literature is “mawlid”. With the new studies carried out, unknown new mawlid authors and mawlids continue to be added to our mawlid literature. The resulting texts show that the interest in mawlid writing is much more widespread than other types of religious literature, not only numerically but also in terms of time and space. The tradition of writing mawlids, which started in the first years of the 15th century in our literature, continued until the beginning of the 20th century. One of the last period mawlids is the poet's Mawlid al-Nabi with the pseudonym Rushdi.

We can find some information about Rushdi, which is not included in the well-known biographical and bibliographic sources of the period, between the lines of his voluminous “Kulliyât”, which also includes Mevlid. According to this, it is not known when Rushdi, who was probably born in Hijri 1283 (1866-67) and was in civil service in various provinces, wrote his Mawlid, which is a part of his Kulliyat, which he completed in a long time. Rushdi's Mawlid, whose copy of the author's calligraphy is in our personal library, is a

mathnawi of 256 couplets written in the form of aruz meter fâilâtün fâilâtün failün, like most of the other mawlid written within the framework of tradition.

In this study, after the biography of Rushdi, the author of Mawlid, is revealed in line with the information that can be determined from his work, Mawlid al-Nabi will be introduced and the transcribed text of the work will be published.

Keywords: Rushdi's Mawlid, Islamic Turkish literature, mawlid tradition, 19th century Classical Turkish literature.

GİRİŞ

Arapça v-l-d harflerinden oluşan kökten türemiş “mevlid”, mimli mastar olarak “doğma, vilâdet; doğurma”; mef’îl bâbında ism-i zaman veya ism-i mekân olarak “doğum zamanı” veya “doğum yeri” anlamına gelir. “Birinin doğum günü” anlamında da kullanılan mevlid, aynı zamanda Türk edebiyatında önemli bir edebî türün adıdır. Edebî tür adı olarak mevlid, başta ve en çok Hz. Muhammed olmak üzere bazı din büyüklerinin doğumlarını ve buna ilave olarak hayatlarından bazı kesitlerin anlatıldığı eserlere verilen addır.¹ Türk edebiyatında şu ana kadar tespit edilebildiği kadarıyla ilk örneğini Ahmedî'nin (ö. 1410'dan sonra) Hicrî 810 (1407-8) yılında verdiği mevlid türü XX. yüzyılın başlarına -hatta ortalarına- değin canlılığını kaybetmemiştir. Türk edebiyatındaki mevlidlerin tamamı manzum, bunların da kahir ekseriyeti mesnevi nazım şekliyle kaleme alınmıştır.

Mevlid, sadece İslâmî Türk edebiyatının değil belki bütün Türk edebiyatının en zengin türlerinden biridir. Köksal, Türk edebiyatında mevlid yazdığı bilinen 123 müellif tespit etmiş, ancak “Şüphesiz ki, Türk edebiyatında yazılan mevlidler burada tanıtılanlardan ibaret değildir. Bundan sonra yapılacak çalışmalarla zengin el yazmaları hazinemiz içinden bilinmeyen birçok yeni mevlid metninin daha ortaya çıkarılacağından kuşumuz yoktur.” (2011: 11) diyerek gerçek sayının daha fazla olması gerektiğine dikkat çekmiştir. Nitekim *Mevlid-nâme*'nin yayımlandığı günden bu yana, bilinen birçok mevlid metni yayımlandığı gibi varlığından haberdar olunmayan veya varlığı bilindiği hâlde elde nüshası bulunmayan yeni mevlid metinleri tespit edilerek kitap veya makale olarak yayımlanmıştır.² İşte bu çalışmaya konu olan Rüşdî'nin *Mevlidü'n-Nebî*'si de kaynaklarda zikredilmeyen, yeni tespit edilmiş mevlidlerden biridir.

I. Mevlid Müellifi Rüşdî

Dönem kaynaklarında isimleri geçen Rüşdî mahlaslı şairler hakkındaki bilgiler, *Mevlid* müellifi Rüşdî ile uyuşmamaktadır. Dönemin yazılı kaynaklarda hakkında bilgi bulamadığımız Rüşdî'nin kimliğine dair “Külliyât”ının satır aralarından yaptığımız çıkarımlar kayda değer malumat sunar. *Rüşdî Külliyâtı*'nın özellikle sonlarındaki manzumelerinde şairin hayatı, ailesi ve çevresine dair şu bilgiler mevcuttur:

¹ Kelimenin lûgat ve terim anlamlarına dair ayrıntılı bilgi için bk. Köksal 2011: 20-23.

² Bunlardan bazıları için bk. Özkat, 2015; Çağlayan, 2015; Bayak, 2016; Kütük, 2016; Köksal, 2016; Kara, 2017; Kütük, 2018; Kayalık Şahin, 2018; Kardaş, 2018; Mermutlu, 2019. (Bunlar sadece bilinmeyen veya adı kaynaklarda geçtiği hâlde nüshası bilinmeyen mevlidlerdir. Geçen zaman zarfında yayımlanan -bilinen- mevlidler hayli çoktur.)

Külliyât'ın 164. sayfasındaki "Pederim Abdulkâdir Şerîf Efendi merhûm bu beyti ekser vakt yâd ederdi." cümlesine göre şairin babasının adı Abdulkâdir Şerîf'tir.

311. sayfada ebced hesabıyla yapılan birtakım çıkarımlar arasında 1283 tarihinin yanına yazılı "tevellüd tarihi" ibaresinin müellifin kendisiyle ilgili olduğunu düşünüyoruz. Bu tahminimiz doğruysa şair Hicrî 1283 (1866-67) senesinde doğmuş olmalıdır. Rüşdî, burada olduğu gibi 304 ve 305. sayfalarda da 1212 tarihi ile (١٢١٢) harlerinin ebced karşılığı olan 71'i toplayarak 1283'e ulaşmıştır.³

"Bitlis'de iken İstanbul Muhasebe Müdürü ve el-Ân İstanbul Defterdar Muâvini Vahid Bey'e" başlıklı manzumesinde (s. 279) kendisine ve ailesine dair bazı bilgilere ulaşıyoruz. Anlaşıldığına göre Rüşdî -muhtemelen muhasebeyle ilgili- bir devlet memurudur. Bitlis'e tayin edilmiştir ve bu görevinin sonlandırmasını arzu etmektedir. Nitekim bir murabbasındaki talebi de bu yöndedir. Manzumeden anlaşıldığına göre geniş ailesiyle birlikte gittiği Bitlis'teki ortamdan memnun değildir ve hâlinden yakınarak defterdar muavini Vahid Bey'den oradan ayrılmak için tavassut etmesini beklemektedir.

Eşinin adının Sabriye, oğlunun Cemal olduğunu (s. 279, 3. bend), Erdoğan, Erhan (4. bend) ve Yaman adlı (5. bend) üç torunu olduğunu yine bu şiirden öğreniyoruz. Eşi Sabriye ve oğlu Cemal'in adlarının geçtiği bend şudur:

Sabriye eyler selâm oğlum *Cemâl*'im ihtirâm
Eyliyor Rüşdî du'â-yı rıf'atında ihtimâm
Yavrular da sevgili Ceyhûn'una eyler selâm
Çok baş ağrıtdım fakat kesdim sözü ey Vâhid'im

Yine *Külliyât*'ın sonlarına doğru "Elazîz'de İken Bitlis'de Mâliye Ketebesine" başlıklı manzumesinden de (s. 282) bir müddet Elazığ'da ikamet ettiği anlaşılmaktadır.

Külliyât'ın sonlarındaki "12 Nisan 1359 tarihinde Edirne'de Selîmiye Câmî-i Şerîfi Müzehânesindeki bir levhadan alındı" (s. 326) cümlesine nazaran şairin o tarihte (12 Nisan 1943) henüz hayatta olduğu anlaşılıyor.

Rüşdî, "Bitlis Ahvâli" başlıklı manzumesinde (s. 280) Bitlis halkının sefaletini, fakirliğini, imkânsızlıklarını dile getirir. Bu ve diğer bazı manzumelerinde görülen hassasiyeti, onun toplumsal konularda da duyarlı ve merhametli bir yaratılışa sahip olduğunu gösterir.

Gerek *Mi'râciye*'de Abdulkâdir-i Geylânî'nin anılması gerekse *Menâkıb-nâme*'de şeyhinin Kâdirî olduğunu söylemesi Rüşdî'nin de Kâdirî tarikatine mensup olma ihtimalini güçlendirmektedir.

Külliyât bize Rüşdî'nin çevresine dair de az çok malumat vermektedir. Tanbûrî Cemîl Bey (s. 270), Cemîl Bey'in oğlu Mes'ûd (s. 271), kemânî-i şehîr Necâtî Bey (s. 272), "Hânende-i mümtâz Hâfız Mustafâ Efendi" (s. 272) gibi musikişinâslara hitaben

³ Aynı sayfalarda "târîh-i zuhûrî" açıklamasıyla (?) 1295 (1879-80) ve "zuhûr-ı harb-i umûmî" açıklamasıyla 1333 (1917) yılını veren çıkarımların bulunması da dikkat çekicidir.

manzumeler yazmasına istinaden kendisinin de musikiyle iştiğal ettiğini, hiç değilse musikişinaslarla bir irtibatı olduğunu tahmin edebiliriz.

Rüşdî'nin kendilerine manzume yazdığı diğer kişiler şunlardır: Bitlis valisi Fehmî Bey (3 şiir, s. 196-197), Bitlis Vilâyet mektupçusu Âgâh Bey'in on üç yaşında vefat eden oğlu Ercetürk için (s. 265), Gürhanzâde (?) Halîl (s. 274), Galata'da Doktor Emîn Bey (s. 269), Kadîfezâde Sâlim Efendi (s. 276), Şücâeddînzâde Sâlim Efendi (s. 276), Tüccârdan Arabzâde Ahmed Efendi (s. 276), Şeyhzâde Avnî (s. 277), Keremboloğlu Tüysüz Mustafa Efendi (s. 277), İstanbul Muhasebe Müdürü ve Defterdar Muavini Vâhid Bey (s. 279), Bitlis Maliye Ketebesinden Gazâî (s. 282), Mekteb Mu'allimlerinden Rif'at Bey (s. 283), Çankırı eski belediye başkanı Saîd Bey (s. 296), Tekirdağ Müftüsü Hüseyin Efendi (s. 303).

Rüşdî'nin ebcede ve istihrâca çok meraklı biri olduğu yine eserindeki bazı metin parçalarından anlaşılıyor. Mecmuasına, birkaçı mensur, çoğu manzum olan şu kişilere ait istihraçları kaydetmiştir: Muhyiddîn Arabî (s. 192, 11 beyit, kaside), Koca Râgıb Paşa (s. 302, gazel, 11 beyit), Şeyh Muhyiddîn-i Arabî (s. 306, 20 beyit, mesnevi), Niyâzî-i Rûmî (s. 307, 25 beyit, kaside ve s. 309, 15 beyit, kaside), Bosnevî Baba (s. 310, 5 beyit, gazel), Hazret-i Alî (s. 311, mensur), Manastırlı Hâfız Ebû Bekir (s. 332, mensur), Çoban Baba (s. 333, kaside, 22 beyit).⁴

II. Rüşdî Mevlidü'n-Nebî'si

II.1. Nüşa Tavsifi: Eserin bilinen tek nüshası M. Fatih Köksal'ın şahsi kütüphanesindedir. Müellif hattı olan nüsha, Rüşdî mahlaslı şairin diğer manzumelerini de içinde barındıran "Külliyât"ının 130-157. sayfaları arasında kalan 23 yapraklık bölümünde yer almaktadır. Köksal Kütüphanesi'nin kataloğu yayımlandıktan (Köksal, Kaçar, İlhan 2018) sonra kütüphaneye giren yazmalardan olan esere henüz kayıt numarası verilmemiştir. Eseri "divan" veya "gayr-ı mürettep divan" yerine "Külliyât" olarak tanımlamamızın sebebi klasik divan şeklinde olmayıp içinde burada tanıtılacak mevlidden başka irili ufaklı müstakil nanzum risaleleri de barındırmasıdır. Hem *Mevlid*, *Külliyât*'ın bir parçası durumunda olduğundan hem de diğer eserleri okurlara tanıtmak için burada *Külliyât*'ın nüsha tavsifi yapılacaktır.

Eser, ön ve arka deffeler bordo bez kaplı kalın mukavva, sırtı yıpranmış kahverengi meşin cilt içindedir (bk. Foto 1). Ön deffe üzerine şemseye benzetilmiş sarı kahverengi çizgilerden oluşan dikine elips şeklinde bir kâğıt yapıştırılmış olup ön kapak ciltten ayrılmış vaziyettedir. Sayfa numaraları verilmiş olan nüsha toplam 337 sayfadır (168 yaprak). Farklı zamanlarda yazıldığı anlaşılan eser, dikdörtgen çizgili bir kâğıda rik'a ile mavi, siyah ve yer yer kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Dış ölçüler 195x120 mm, iç ölçüler muhtelifdir. Ferağ kaydı olmamakla birlikte bir çok karalama, düzeltme, ekleme, derkenar notları vb. özelliklerine nazaran müellif hattı olduğu anlaşılan (bk. Foto 2) eserin telif tarihi belli değildir. Ancak özellikle son kısımlardaki

⁴ Rüşdî'nin biyografisine dair işaretler sunan manzumelerin hemen hepsi *Külliyât*'ın sonlarında bulunmaktadır. Dikkatle incelememize rağmen satır satır okuma imkânı bulamadığımız diğer bölümlerdeki manzumelerde de hayatına dair bazı izler mevcut olabilir. *Rüşdî Külliyâtı*, Şerife Güz tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanmaktadır. Çalışma bittiğinde şaire dair gözümüzden kaçan yeni bilgilerin ortaya çıkması muhtemeldir.

bazı tarihler ve metinlerden hareketle XIX. yüzyıl sonları ile XX. yüzyıl başlarında uzun bir zaman aralığında yazıldığı tahmin edilebilir.

Baş:

Allâh'ına irmiş idi 'arşında Muḥammed
Ol ḥazrete maḥbûb idi bir dâne o Aḥmed

Son:

Lâ-mekân-ı ḳudretinde 'âşık u ma'sûḳ var
Gel ḥasen gülzârına gir 'aşḳ ile dîdâra bak

Külliyât'ta birçoğu dinî-tasavvufî, bir kısmı klasik şiir tarzında, başta musammatlar (müseddes, muhammes vs.) olmak üzere kaside, gazel vs. çok sayıda manzume nüshaya tamamen rastgele serpiştirilmiş durumda yer almaktadır. Bunlar dışında, müstakil manzume/eser sayılabilecek, hepsi de mesnevi nazım şekliyle yazılmış metinler şunlardır: 237 beyit tutarında, *mef'ûlü mefâilün fe'ûlün* kalıbında *Mi'râciye* (s.1-16); 190 beyit tutarında *feilâtün feilâtün feilâtün feilün* kalıbında bir *Naat* (s. 17-30); "Menkıbe-i Şeyh Alî" olarak adlandırabileceğimiz, şairin şeyhi olduğu anlaşılan Şeyh Alî'nin menkıbelerinin anlatıldığı *feilâtün feilâtün feilün* kalıbında, 190 beyit tutarında *Menâkıb-nâme* (s. 30-44); yazı konusu olan *Mevlidü'n-Nebî* (s. 139-157), *fâilâtün fâilâtün fâilün* kalıbında, 77 beyitlik *Tevhîd* (s. 159-161); şairin Hz. Muhammed âşıklarının dilinden Allah'a istirhamda bulunduğu *mef'ûlü mefâilü mefâilü feûlün* kalıbında, 141 beyitlik *Münâcât* (s. 181-190).

II.2. *Mevlidü'n-Nebî*'nin Tanıtımı⁵

Eserin Adı:

Şair, metin içinde eserine özel bir ad vermemiştir. Bu sebeple müellif hattı nüshanın başlığındaki "Mevlidü'n-Nebî" ibaresini eserin adı kabul etmek lazımdır.

Eserin Yazılış Tarihi:

Eserin yazılış tarihi metin içinde zikredilmemektedir. Dolayısıyla sadece *Külliyât*'ın umumi vaziyetine bakarak ve oradaki bazı tarihlere istinaden kabaca "XIX. yüzyıl sonları veya XX. yüzyıl başları" şeklinde tarihlemek isabetli olacaktır.

Eserin Yazılış Sebebi:

Rüşdî Mevlidi'nde yazılış sebebiyle ilgili ayrı bir bölüm başlığı veya bölüm bulunmamaktadır. Ancak "tevhîd"den sonra gelen mevlid yazmanın ve dinlemenin faziletinin anlatıldığı bölümde Rüşdî mevlid okunmasına vesile olacağı için bu eseri yazdığını dolaylı olarak ifade eder ve dinleyenlerden kendisine duacı olmalarını ister:

Kim ki diñler mevlid-i peygamberi
Cennetü'l-Firdevs ola anıñ yeri (18)

⁵ Bu tanıtımda *Mevlid-nâme*'deki (Köksal, 2011) mevlid metinlerinin tanıtılmasında uygulanan metot izlenmiştir.

Hağ müyesser kıldı başladım söze
‘Ācizâne bir niyâzım var size (19)

Kim ki rahmet ide **Rüşdî** çäkere
Komşu olsun ol büyük peygambere (20)

Bir kerem kılsun beni yād eylesin
Fātiha’yla rûhumı şād eylesin (21)

Eserin Vezni:

Eser, Süleyman Çelebi’nin *Mevlid*’i ve diğer pek çok mevlid gibi aruzun *fâilâtün fâilâtün fâilün* kalıbıyla yazılmıştır. Sadece 159-163. beyitler arasında *mef’ûlü mefâ’îlü mefâ’îlü fe’ûlün* kalıbında mahlassız gazel şeklinde bir naat vardır.

Eserin Beyit Sayısı:

Eserin beyit sayısı da lafzen ifade edilmemiştir. Elimizdeki yegâne nüsha olan müellif hattı nüshadaki beyit sayısı 256’dır.

Eserin Bölüm Başlıkları ve Vasıta Beyitleri:

Rüşdî Mevlidi’nde ana başlık dışında, miraç hadisenin anlatıldığı kısmın başında yer alan “Fağr-i ‘Ālem Efendimizin ‘Arş-ı A’lāya İ’lāsı” ibaresinden başka başlık mevcut değildir ancak toplam beyit sayısına nazaran vasıta beyitlerinin fazla olduğu söylenebilir. Bu tür eserler için vasıta beyitleri düzyazı metinlerdeki paragraflar gibidir. Bu beyitler, artık yeni bir bahse geçileceğinin habercisi olduğu gibi okuru tekdüze akışın sıkıcılığından kurtarmak gibi bir işlevi de vardır. Metin içinde eğik karakterde dizilerek dikkat çektiğimiz yedi adet vasıta beyti vardır. Dört kere tekrarlanan;

Vir şalâtı yükselüp irsin aña
Ol şefâ‘at kânı luğf itsin saña (36, 46, 84, 101)

beytinden başka;

Vir şalâtı rûh-ı pür-envârına
Sen de ir devletlünüñ dîdârına (101)

Vir şalâtı rûh-ı pür-envârına
Sen de ir devletlünüñ dîdârına (158)

Ber-güzârı gönle nürdür it devâm
Söyle dâ'im eş-şalâtu ve's-selâm (259)

beyitleri eserdeki diğer vasıta beyitleridir.

Eserin Muhtevası:

1-15. beyitler: Tevhîd

16-23. beyitler: Mevlid yazmanın fazileti (sebeeb-i te'lîf olarak da kabul edilebilir)

24-36. beyitler: Naat (İşte geldim bahşine peygamberiñ / Raḥmet olsun zâtına ol serveriñ) beytiyle başlıyor.

37-44. beyitler: Hz. Muhammed övgüsünden sonra onun nurunun yaratılması ve peygamberler üzerinden intikali.

45-101. beyitler: Hz. Muhammed'in doğumu, meleklerin Âmine Hatun'a gelerek peygamber annesi olacağını müjdelemeleri, bir meleğin bağrını okşaması ve doğunca bu kâinatın aydınlanması. Bu mevlidde doğumla gerçekleşen mucizeler yerine 88-90 arasında üç beyitlik kısa bir "merhabâ faslı" vardır.

102-158. beyitler: Miraç hadisesi (Bu bölümde 145-148. beyitler arasında kısa bir münâcât vardır. 159-163. beyitler arası sözü edilen gazel vardır.)

164-228. beyitler: Hz. Muhammed'in vefatı.

229-249. beyitler: İ'tizâr, Hz. Muhammed övgüsü

250-256. beyitler: Münâcât

Eserin Süleyman Çelebi'nin Mevlid'iyle Karşılaştırılması

Diğer mevlid müelliflerinin hemen tamamı gibi Rüşdî'nin de Süleyman Çelebi'nin eserinden etkilendiği açıktır. Öncelikle her iki eser de aynı aruz kalıbıyla (fâilâtün fâilâtün fâilün) yazılmıştır. Rüşdî de Süleyman Çelebi gibi konu geçişlerinde vasıta beyitlerinden yararlanır. Kısa da olsa "merhabâ " faslının mevcudiyetini de Çelebi'den etkilendiği hususlar arasına dâhil edebiliriz.

Rüşdî, Süleyman Çelebi'den teknik veya yapı bakımından yararlanmış olsa da söyleyiş olarak pek benzemez. Mesela onda birçok mevlid yazarında gördüğümüz Süleyman Çelebi'den aynen aktarılmış veya çok benzeyen beyitler çok azdır. Ona çok yakın olarak tespit edebildiğimiz beyitler şunlardır:

Süleyman Çelebi:

Âmine Hatun Muhammed anesi

Ol sadefden oldı ol dür **dânesi** (Timurtaş, 1980: 21)⁶

⁶ Süleyman Çelebi'den alınan bu üç beytin ilk ikisi Timurtaş neşrinde (1980) "eski ve asıl metin", diğeri "yeni ve değişik metin" başlığı altında yer alan mevlid metinlerinde geçmektedir.

Rüşdî:

Ol Amîne kim Muhammed anası ⁷
Toğdı andan Hâlık'ın nür dânesi (47)

Süleyman Çelebi:

Togdı ol sâatde ol sultân-ı dîn
Nûra gark oldı semâvât u zemîn (Timurtaş, 1980: 99)

Rüşdî:

Toğdı ol ân rahmeten li'l-âlemîn
Nûra gark oldı semâvât u zemîn (82)

Bu küçük denebilecek benzerliklere rağmen sadece söyleyişte değil, konunun akışı ve olaylarda da Rüşdî'nin oldukça özgün olduğunu söylemek mümkündür. Mesela Süleyman Çelebi'de ve diğer mevlidlerin hemen hepsinde mevcut olan doğum öncesi, doğum anı ve doğum sonrasına gerçekleşen, Kabe'deki putların yıkılması, Save gölünün kuruması, Mecusilerin bin yıldır yanan ateşlerinin sönmesi gibi kimi olağan üstü olaylar ve mucizelere *Rüşdî Mevlidi*'nde neredeyse hiç yer verilmez ki bunun oldukça ilginç bir durum olduğunun altını çizmek gerekir. Bütün mucizeler âdeta;

Söndi zulmün cân yağan her âteşi
Toğdı 'adliñ pür-ziyâ-yı dil-keşi (86)

beytiyle özetlenmiş gibidir.

Rüşdî de son dönem mevlid müelliflerinin hemen tamamı gibi eserini kısa tutmuştur. Süleyman Çelebi'de kayda değer bir yer işgal eden nübüvvet nurunun intikali, mucizeler ve olağan üstü olayların birçoğunun bulunmayışı, doğum anı, çocukluğu gibi konuların yer almayışı iki eser arasında dikkat çeken farklılıklardır.

Süleyman Çelebi'nin eseri yaklaşık 700 beyitlik hacmiyle orta uzunluktaki mevlidler arasında iken 256 beyit tutarındaki *Rüşdî Mevlidi* kısa mevlidlerdendir. Bu sınırlı sayıda beyte rağmen eserinde olaylar kısa tutulurken tevhid, naat, istimdat (yardım dileme), itizar (özür beyan etme) ve münacât (yakarış) tarzı bölümlerle okura seslendiği bölümlerin, başka bir deyişle "kendisini fade ettiği" yerlerin beklenenden fazla yer kaplaması da göze çarpar.

Süleyman Çelebi'nin eserinde ve diğer mevlidlerde tam doğum olacağı esnada bir "ak kuş" gelerek kanadıyla Âmine Hatun'un sırtını sığar. Sırtı sıvazlayan ak kuş, *Rüşdî Mevlidi*'nde "bağrını okşayan melek" olur⁸:

⁷ Biz Türkçede yaşayan bir kelime olan "ana"yı "âne" şeklinde kullanılmayan bir şekle dönüştürerek tahrif etmeyi uygun bulmadık.

⁸ Bu sahne mevlid dinleme geleneği bakımından önemlidir. Zira tam bu beyit okunurken mevlid dinleyen cemaat tazimle ayağa kalkar.

Bir melek geldi şöunda müjdeye
Bir melek kim rûh olur her mürdeye (71)

Oğşadı ol dem kanadla bağrımı
Def' idüp kesmişdi birden ağrımı (72)

Ancak iki eser arasındaki asıl farklılık "söyleyiş"tedir. Gelenek içinde geç dönemde yazılmış mevlidlerde de Süleyman Çelebi'ye teberrüken onun diline yakın bir dil kullanılır. Rüşdî'de de az da olsa böyle bir eda sezilir. Bununla birlikte dilden ziyade söyleyişin yeni olduğunu söylemek gerekir.

Eserin Dil ve Anlatım Özellikleri:

*Rüşdî Mevlidi'*nin sade denilemeyecek bir dili vardır. Özellikle tahkiyenin bulunmadığı tevhi'd, münâcât gibi bölümlerde dil daha ağırdır.

Rüşdî'nin *-Mevlid* özelinde- dili yer yer tutuk ve kekremesidir. Şu örneklerde sınırlandırdığımız kimi beyitleri yer yer sözdizimini de zorlayan muhtelif ifade kusurlarıyla maluldür:

Pâk olan diller olur zikriñ evi
Anı nûra ğark ider Hâk pertevi (14)

Tâ ezelde kudretiyle zât-ı Hâk
Öyle bir nûr kim yarattı şâna bak (25)

'Âşık oldu Hâk o nûr-ı zâtına
Rûhını nûr itdi kâ'inâtına (29)

Rüşdî'nin eserinde, söyleyiş kusurlarından başka dilbilgisel bakımdan problemler de vardır. Şu beytin ilk mısrasında "azizler"e seslenirken ikinci mısradaki yüklem teklik ikinci şahıstır:

Ey 'azizler eylerim da'vet sizi
Meclis-i mevlüde gel söylet bizi (16)

Aşağıdaki beyitte ise "bildirmekdi" kelimesi hem anlama hem sözdizimine hâlel getiriyor:

'Âlemi mesrûr iden ol müjdedâr
Halka bildirmekdi bir Allâh var (51)

Şairin Farsça bir kelimeyi Arapça terkibe sokması da (zeynü'z-zemîn: 119. beyit) eserdeki dil kusurlarındandır.

Eserin edebî yönden, yazıldığı dönemin tipik bir metni olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bir yandan klasik kültürü muhafaza gayreti, bir yandan kimi yeni söyleyişlerin dile tabii olarak girişi, eskiyle yeni arasında sıkışan XIX. yüzyıl yazar-çizer sınıfının karakteristik özellikleri esere aksetmiştir. Burada “aydın” veya “münevver zümre” yerine “yazar-çizer sınıf” tabirini özellikle kullandık. Zira gerek *Mevlid*’e gerekse *Külliyât*’taki diğer metinlere bakıldığında Rüşdî’nin büyük ihtimalle ileri düzey bir eğitim almamış ancak mevzûn manzumeler yazabilecek kadar tahsilli biri olduğu çıkarımı yapılabilir.

“Manzum yazmaya meraklı ve eser verme gayretinde bir müellif” olan Rüşdî’nin eserine şiir tekniği veya şiirin dış unsurları bakımından göz atıldığında sayıları çok fazla olmasa da klasik anlayışın çerçevesine uymayan kafiye yapıları ile cevaz ve müsamaha sınırlarını aşan vezin kusurlarının mevcudiyeti dikkat çeker. Metinde gösterildiği için burada tekrarına gerek görülmeyen bu kusurlardan başka “rengâreng” ve “müstağrak” kelimeleriyle kafiye yapılması (28. beyit), aynı kelimenin cinas olmaksızın kafiye olarak kullanılması (alnına: 40. beyit; gün: 208. beyit), geleneğe uygun olmayan başka kafiye uygulamaları (41, 106, 217, 228. beyitler) da mevcuttur. Yer yer köşeli ayraçla müdahale ettiğimiz eksiklikler, eğik yazımlarla gösterdiğimiz zihaf ve dip notlarıyla gösterilen vezin kusurları ise azımsanmayacak miktardadır.

Bütün bunlarla birlikte, özellikle bu dönemde verilen dinî-tasavvufî eserlerin çoğunda görülen bu türden kusurları eserin bütününe teşmil etmek de doğru olmaz. Netice itibarıyla kaynaklarda adına tedadüf etmediğimiz Rüşdî’yi şiiriyet bakımından yaşadığı devrin vasat şairlerinden biri olarak değerlendirmenin yanlış olmayacağını düşünüyoruz.

SONUÇ

Mevlid yazıcılığı Türk edebiyatının en köklü ve en yaygın geleneklerinden biridir. Bu “yaygınlık” uzun bir süreci ve geniş bir coğrafyayı ifade etmesi bakımından mevlid türünü diğer bütün edebî türlerden farklı ve ayrıcalıklı kılar. İlk örnekleri XV. yüzyılın başında görülen mevlid yazma geleneğinin esasen tamamlanmamış bir süreç olduğunu söylemek de yanlış olmaz. Orta Asya içlerinden Balkanlar’a Türk dünyasının hemen bütün iklimlerinde tespit edilen mevlid metinlerinin varlığı, bu zengin edebiyatın somut delilleridir. Bu zenginlikte Süleyman Çelebi’nin eserinin birinci derecede önemli âmil olduğu kuşkusuzdur. Zira tarih boyunca Türk dünyasında yazılan mevlidlerin neredeyse tamamı onu taklit ve tanzir yoluyla kaleme alınmıştır. Hatta bu zenginlik Türk dünyasını da aşmış, Süleyman Çelebi’nin mevlidi Ortadoğu, Balkanlar ve Afrika’daki pek çok Müslüman kavmin diline çevrilmiş, böylece pek az esere nasip olacak derecede bir şöhrete kavuşarak yaygınlaşmıştır. Öyle ki kimi Türkçe bilmeyen Balkan topluluklarında bile Türkçe olarak okunmuş, dinlenmiş, ezberlenmiştir.

İşte bu zengin mevlid edebiyatının Arap harfleriyle kaleme alınmış son örneklerinden biri de bu yazıyla tanıtılmaya çalıştığımız Rüşdî’nin *Mevlid*’idir. Rüşdî’nin bu eserinde yeni ve farklı bir söyleyişle özgün olmaya özel bir gayret sarfettiğini, ancak bunu yaparken de gelenekten kopmadığını görüyoruz. Şiir tekniği,

dil ve söyleyiş bakımından bazı kusurları barındırması aslında onun kişisel zaafından ziyade XIX ve XX. yüzyılda yazılan türdeşlerinin müşterek özelliği gibidir.

Manzum yazmayı seven kendi hâlinde bir kalem erbabı olarak da ifade edebileceğimiz Rüşdî hakkında muhtemeldir ki ileride yeni bilgilere ulaşılabilecektir. Bu çalışmayla bu zengin ve güçlü mevlid literatürümüze yeni bir eser kazandırılmış, yeni bir müellif / şair tanıtılmaya çalışılmıştır.

METİN

s. 139 MEVLİDÜ'N-NEBÎ 'ALEYHİ'Ş-ŞALÂTU VE'S-SELÂM

Bismi'llâhi'r-raḥmâni'r-raḥîm

Vezin: fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 Allâh Allâh diye başladım söze
Nûr olur bu zıkr-i Ḥaḳ şâfi öze
- 2 Allâh adı ism-i a'zamdır eyâ
Hangi gönle girse eyler pür-şafâ
- 3 Allâh ismi cümle esmâniñ başı⁹
Anı zıkr it 'aşḳ ile dök göz yaşı
- 4 'Aşḳ ile Mevlâ'sını her kim añar
Ol gönülde bir İlâhî ay toğar
- 5 Dâ'imâ Allâh'ını yâd itse ḳul
Feth olur ol zıkr ile Allâh'a yol
- 6 Kim ki Allâh zıkrine eyler devâm
Ol ḳuluñ me'vâsıdır dâru's-selâm
- 7 Kim arasa şıḳkla Ḥaḳ râhını
'Aşḳ ile buldı bulan Allâh'ını

⁹ Nüshada bu beyitten aşağıdaki beyit varsa da üstü çizilerek iptal edilmiştir. Bu beytin bir benzeri 14. beyitte kayıtlıdır:

Allâh adı dilde zevḳ-i ma'nevî
Ḳalbi nûra ğarḳ ider bir pertevi

- 8 Her günāha kul yanup āh itse ger
Çalmaz elbet ol günāhından eser
- 9 Yokdur anıñ 'afvına bir intihā
Yokdur andan ğayrı bir Allāh daha
- 10 Varlığında birliğinde dime şek
Yokdur anıñ zātına bir müşterek
- 11 Gösterir āşārı zīrā andı var
Cümle yoğı var iden ol Kirdġār
- 12 Ādem'e rūhıyla itdi bir nefes
Çıkdı Allāh var diye 'ālemde ses
- 13 Hāyy u kayyūmdur o zāt-ı lā-yemūt
İ'tikādı dā'imā sen böyle tut
- 14 Pāk olan diller olur zikriñ evi
Anı nūra ğark ider Hāk pertevi¹⁰
- s. 140
- 15 Zātını var hem de bir bil ol ğanī¹¹
Ru'yetiyle bahtiyār eyler seni
- 16 Ey 'azīzler eylerim da'vet sizi¹²
Meclis-i mevlūde gel söylet bizi

¹⁰ Derkenara yazılan bu beytin hemen yanında sadece lafzen kısmi deĝişiklikler olan şu beyit de yazılıdır:

Allāh adı şaru cismiñ pertevi
Zikr iden dil oldı ol nūruñ evi

¹¹ Bu beyitten önce sonradan sayfanın en üstüne aşıĝıdaki beyit yazılmıştır. Ancak bu sayfada akış olarak bu beyte uygun bir yer bulunmadığından farklı bir zamanda farklı bir mürrekkeple yazılan bu beyti aparata almayı uygun gördük:

Çün şefi' tutsa şefā'at kânını
Gözledir ol Hālīk'ın ihsânını

¹² Bu beyitten önce üstü çizilmek suretiyle iptal edilen şu beyit vardır:

Hürmet eyle ol şefā'at kânına
Vir şalātı ir Hudā ihsânına

- 17 Böyle bir meclis size cennet ola
Diñleyenler ma'nevî lezzet bula
- 18 Kim ki diñler mevlid-i peygamberi
Cennetü'l-Firdevs ola anıñ yeri
- 19 Hağ müyesser kıldı başladım söze
'Ācizāne bir niyāzım var size
- 20 Kim ki raħmet ide **Rüşdî** çākere
Çomşu olsun ol büyük peygambere
- 21 Bir kerem kılsun beni yād eylesin
Fātiħa'yla rūħumı şād eylesin
- 22 **Rüşdî**-i nā-çīze bir du'ā iden¹³
Kimseye olsun naşīb Dāru'l-'Aden¹⁴
- 23 Kim ki himmet eyleye **Rüşdî** kıla¹⁵
Hālık'ıñ ğufrānına mazħar ola
- 24 İşte geldim baħşine peygamberiñ
Raħmet olsun zātına ol serveriñ
- 25 Tā ezelde kudretiyle zāt-ı Hağ
Öyle bir nūr kim yaratdı şāna bağ
- 26 Hağ idüp aħsen şıfatla bī-mişāl
Nūr içinde nūr olur ol pür-kemāl

¹³ Bu beyit sonradan derkenara yazılmıştır.

¹⁴ Bu beyit sadece iki kelimenin (olsun naşīb) fark ve takdim-tehiriyle derkenara mükerreren yazılmıştır.

¹⁵ Bu beyit sonradan derkenara yazılmıştır.

- 27 Lā-mekānda bir gül oldu ḥüsn ü ān
Faḥr ider her dem anıñla āsumān
- s. 141 28 Rūḥı bir pertevle rengāreng iken¹⁶
Öyle gül-gün ḥüsne müstağrağ iken¹⁷
- 29 ‘Āşık oldu Ḥağ o nūr-ı zātına
Rūḥını nūr itdi kā’inātına
- 30 Çünkü oldu zātı bir nūr āyesi
Cümle mevcūduñ odur ser-māyesi
- 31 Pek sever zīrā cenāb-ı Ḥağ anı
Var mı ḳulda medḥine ḳudret hani
- 32 Nūrına bir ānı ḥāş mir’āt iden
Kendini görmüşdi ol āyineden
- 33 ‘Aşka şāyān bir ilāhī cilvedir
Medḥine ancak Ḥudā’sı muḳtedir
- 34 Anı medḥ eyler O Ḳur’ān’ında Ḥağ
Her ne dürlü medḥ olunsa müsteḥağ
- 35 Cümle maḥlūḳatınıñ baş tācıdır
Çünkü ‘ālem hep anıñ muḥtācıdır
- 36 *Vir şalātı yükseslup irsin añā*
*Ol şefā’at kānı lutf itsin saña*¹⁸

¹⁶ iken” ibaresi “olur” ibaresinin üzeri çizilip iptal edilerek üstüne yazılmıştır.

¹⁷ “müstağrağ iken” ibaresi “‘aşk āheng olur” ibaresinin üzeri çizilip iptal edilerek üstüne yazılmıştır.

¹⁸ Bu beytin altına bölüm sonunu simgelemek üzere mim harfi yazılmıştır.

- 37 Hâzret-i Allâh nebiyy-i hâtemi
Sevdi halk itdi anıñ-çün 'âlemi
- 38 Ol habîb- ekrem-içün Ādem'e
Rûh virüp peygamber itdi 'âleme
- 39 Zât-ı pāk-i Muşafā nūru'l-hüdā
Ādem'iñ alnında toğdı ibtidā
- 40 Ma'nevî nūr toğdı Ādem alnına
Bir güneş toğmuşdı gūyā alnına
- 41 Öyle nūr kim toğdı Ādem alnına
Virdi zînetler 'ulüvv-i şânına
- s. 142 42 Bir zamān Havvā'yı nūr itmişdi nūr
Geçdi andan Şit'i itdi pür-sürür
- 43 İrdi ol nūr zât-ı İbrāhîm'e çün
Oldılar ol nūra müstağrak bütün
- 44 Eyledi seyrān cihānda ol ziyā
'Ālemi toldurdı nūr-ı Muşafā
- 45 Eñ soñında toğdı nūr-ı mu'teber
Oldı maḥzu'l-enbiyāda müstaḳar
- 46 *Vir şalâtı yükselüp irsin añā*
Ol şefā 'at kânı lutf itsin saña¹⁹

¹⁹ Bu beytin altına bölüm sonunu simgelemek üzere mim harfi yazılmıştır.

Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, Sayı: 4 (Kış 2021), s. 71-108.

The Journal of Turkish Language and Literature Studies, Issue: 4 (Winter 2021), pp. 71-108.

- 47 Ol Amīne kim Muḥammed anası
Ṭoğdı andan Ḥālīk'ıñ nūr dānesi
- 48 Zāhir oldı ol ḳadīmīñ ḳudreti
Virdi ol maḥbūbuna çoḳ 'izzeti
- 49 'Ālem-i fānīyi teṣrīf itmeden
Mürde-diller ṣağ iden ol gül-beden
- 50 Zūlmete olmaḳ için bir perde-keş
Mekke şehrinde ṭoğardı ol güneş
- 51 'Ālemi mesrūr iden ol müjdedār
Ḥalka bildirmekdi bir Allāh var
- 52 Ḳullara ḳılmışdı ṣāfi' anı Ḥaḳ
Ümmet olduḳ böyle bir sulṭāna baḳ
- 53 Baḳ o nūruñ 'ālemi tenvīrine
Enbiyā vü evliyānıñ pīrine
- 54 Şehr-i gülzâr-ı Rebī'ü'l-evvel'ıñ
On ikinci gice şāh-ı mürseliñ
- s. 143 55 Çıḳdı bir nūr ḥānesinden tāb ile
Şanki ṭoğdı 'ālem āfitāb ile
- 56 Oldı Mekke şānına bir cilvegāh
Virdi dīni cümleye bir intibāh
- 57 Ṭoldı 'arz u āsumān ol nūr ile
Ṭoğdı ol-gün ay güneş sürür ile

- 58 İndi gökden üç güzel o şanki ay
Anları pertev içinde gönca şay
- 59 Geldi hem bir çok melekler hâkine
Tâ ki yüz sürsün o cism-i pâkine
- 60 Ol melekler 'arz ider ki ey güzel
Ey Amîne saña ol Rabbu'l-ezel
- 61 Bir oğul ihsân kılar ki bî-naẓîr
İftihâr eyler anıñla ol ẓadîr
- 62 İftihâr eyler cemî'-i enbiyâ
Oldı pervâne bu nûra evliyâ
- 63 Tıtdı kâ'inâtı nûr-ı Aḥmedî
'Âleminde yoğ aña beñzer nebî
- 64 Gelmeden dünyâyâ cism-i nüzheti
Tığdı çünki âsumânî hikmeti
- 65 Nûr-ı zâtından anı ḥalk eyledi
Lâ-mekânı nûrına ğarğ eyledi
- 66 'Âlem-i lâhût içinde her melek
'Aşğ ile devrân ider ol-gün felek
- 67 Var daha şânında hikmetler nice
Söylesem yetmez tükenmez bu gice
- 68 Ol Amîne'den rivâyet muḥtaşar
Gelmedigin 'âleme Ḥayru'l-beşer

- 69 Bir şusuzluk ‘arız oldu cānıma
Geldi bir hūr cām elinde yanıma
- 70 Virdi bir kevşer ki içdim anı ben
Nūr içinde kaldı cismim şād u şen
- s. 144 71 Bir melek geldi şöñunda müjdeye
Bir melek kim rūh olur her mürdeye
- 72 Oğşadı ol dem şanadla bağrımı
Def‘ idüp kesmişdi birden ağrımı
- 73 Toğması güyā tūlū‘-ı māh idi
Her kemāle bir tecellīgāh idi
- 74 Vaqt irişdi ol vücūd-ı pür-şafā
Toğmağ ister bir güneşdir Muştafā
- 75 Toğdı bir pertevle çünki hānesi
Toğdı Tañrı nūrunuñ pervānesi
- 76 Her kemāliñ müntehā-yı ‘izzeti
Her cemāliñ nev-şafā-yı zīneti
- 77 Fağr ider Hağ zātını i‘zāz ile
Daği yüksekdir yağın olmaz dile
- 78 Bir nebī ki yerde gökde nāmı var
Ma‘nevī dillerde iğtirāmı var
- 79 Bir velī ki evliyā mehtābıdır
Mürselīnin nūr-ı āfitābıdır

- 80 Kimseler görmüş mi böyle hüsn ü ân
‘Alemin ziyâsıdır ol nev-civân
- 81 Öyle bir ‘izzet içinde ol nebî
Cisme geldi rûhı bir güneş gibi
- 82 Toğdı ol ân rahmeten li'l-‘âlemîn
Nûra ğark oldu semâvât u zemîn
- 83 Bir nidâ itmişdi zîrâ ol ğanî
Rahmeten li'l-‘âlemîn kıldım seni
- 84 *Vir şalâtı yükselüp irsin añâ*
Ol şefâ ‘at kânı lutf itsin sañâ
- s. 145 85 Bir ħarâbe yer iken bir gülşene
Döndi ‘âlem bir nehâr-ı rüşene
- 86 Söndi zulmüñ cân yağan her âteşi
Toğdı ‘adliñ pür-ziyâ-yı dil-keşi
- 87 Her taraftan ‘âşıkâne bir nidâ
Âsumândan ħâkdândan merĥabâ
- 88 Merĥabâ ey ğonca-i gülzâr-ı Ħaĥĥ
Merĥabâ ey maṭla‘-ı envâr-ı Ħaĥĥ
- 89 Ey Ħudâ’nın sevgili bir maĥremi
Enbiyânıñ evliyânıñ ekremi
- 90 Merĥabâ ey nûr-ı ‘âlem merĥabâ
Merĥabâ ey faĥr-i âdem merĥabâ

- 91 Āsumānıñ nūr-ı cān u cevheri
Hākdānıñ sevgili peygamberi
- 92 Sen şafā geldiñ şafā-yı dilgüşā
Emr ü fermānıñ olur ‘ālemgüşā
- 93 ‘Ālem-i a‘lā içinde her melek
Şevk ü şādisiyle devr eyler felek
- 94 Ey İläh’iñ sevgili hāş bendesi
Kālb-i hāşıñ neyyir-i nāzendesi
- 95 Ey tülü‘-ı zevk-i mäh-ı āsumān
Ey furūğ-ı neyyir-i āhır-zamān
- 96 Muttaşıfsın hilm ile ihsān ile
Müttehimsin pāyede her şān ile
- 97 Çünkü sensin teşne-diller kevşeri
Ümmetiñ hem yāveri hem rehberi
- 98 Hāğ seni bī-mişl kıldı pāyede
Ümmetiñ mağfūrudur bu sāyede
- 99 Çünkü şāfi‘sin bu şādī ümmete
‘İzzetiñ olmağda bādī rahmete
- 100 Gör resül-i ekremiñ yüksekliğin
Fahır ider anıñla Rabbu‘l-‘ālemīn
- s. 146 101 *Vir şalātı yükselüp irsin añā*
Ol şefā‘at kānı lutf itsin sañā

FAHR-İ 'ÂLEM EFENDİMİZİN 'ARŞ-I A'LÂYA İ'LÂSİ

- 102 Sinni irdi kırkına bî-iştibâh
Gösterirdi 'âleme bir toğrı râh
- 103 Giydi devletlü risâlet tâcını
Diñle şâhıñ ma'nevî mi'râcını
- 104 Ümmühânî hânesinde bir gice
Çondı bir devlet başına pek yüce
- 105 Emr idüp Cibrîl'e Zât-ı lem-yezel
Git habîbim Muşafâ'yı al da gel
- 106 İndi Cibrîl şevk ile ol-hâneye
Da'vet eyler bezm-i maḥrem-[h]âneye
- 107 Dir ki ey sultân büyük bir müjde var
Çok selâm eyler saña Perverdigâr
- 108 Lâ-mekân-ı kudretinde ol ğanî
Emr ider kim Aḥmed'im görsün beni
- 109 Gel kerem kıl bin Burâk'a ol süvâr
Hâlık'ıñ eyler seni çok intizâr
- 110 İntizâr eyler veliyy-i ni'metiñ
Yükselür bu gece şanıñ 'izzetiñ
- 111 Kalkdı peygamber yatağından hemân
Ol Burâk'a bindi oldu şâdumân

- 112   Ḳuds'e irdi ān içinde ol nebī
          'Aşğ ile uçmuşdı bir pertev gibi
- 113   Ṭoplanup gelmişdi cümle enbiyā
          Böyle emr itmişdi zāt-ı kibriyā
- s. 147 114   İrdiler bu resm istikbāline
          Çok sevinç gösterdiler iḳbāline
- 115   Hepsi dir mes'ūd ola mi'rīc saña
          Gitmemişdir bir nebī 'arşdan yaña
- 116   Pek yüce bir şāna irdiñ ey güzel
          Bir seni pek sevdi ol 'azze ve cel
- 117   Bir efendiñ var ki zīrā mişli yok
          Sen güzelsin ḥüsnüñüñ emşāli yok
- 118   Ma'nevī bir ḥüsn ile çık ey nebī²⁰
          Ol yüce 'arş gökleriniñ kevkebi²¹
- 119   Ey nebīler şāhı ey rūḥu'l-emīn
          Ey velīler māhı ey zeynü'z-zemīn
- 120   İşbu teşrīfiñle şād olduk tamām
          Ḥālīkuñ maḥbūbı ey faḥru'l-enām

²⁰ "ey nebī" ibaresinin üstüne kırmızı mürekkeple "ey perī" yazılmıştır. Ancak normal satırdaki ibarenin üstü çizilmediği için hem şiiyiet hem kafiye bakımından beytin ikinci mısrasındaki "kevkebi" ibaresiyle daha uygun olan bu ibareyi tercih ettik.

²¹ "kevkebi" kelimesinin üstüne kırmızı mürekkeple "neyyiri" yazılmışsa da beytin önceki mısrasındaki gerekçeyle bunu tercih ettik.

- 121 Geçdi mihrāba hemān sultān-ı dīn
İtidiler Mevlā'ya secde mürselīn
- 122 Oldılar fāriğ namāzdan enbiyā
Dostunu ister o zāt-ı kibriyā
- 123 Öyle peygamber ki işbu şāna baķ
Lā-mekānda muntazır çün anı Haķ
- 124 Sür'at itdi zāt-ı peygamber yola
Böyle devlet irmedi hıç bir kıula
- 125 Nūra müstağraķ idi sağı şolı
Gördi 'arşa toğrı açılmış yolu
- 126 Bindi tekrār ol semend-i 'izzete
'Aşķ ile yükseldi semt-i kıudrete
- 127 Āsumānı geçdiler çün Sidre'ye
İrdilerdi bir İlahī perdeye
- 128 Ol maķāma irdi çünki peyk ile
Dir ki peygamber benimle gel bile
- 129 Hıvf ile Cibrīl resüle dir şehā
Bundan yukarı baña yol yok daha²²
- s. 148 130 Kıorķarım çıkımam cihān-ı kıudrete
Ger açarsam bir kıanad bundan öte

²² Mısranın vezni kusurlu.

- 131 Hep yanar cismim em(i)r yok gitmege
Hālīķiñ kâdir delâlet itmege
- 132 Zâhirâ Cibrîl aña hem-râh idi
Dostuna yol gösteren Allâh idi
- 133 Dir ki Cibrîl pek mübârekdir bu dem
Zâtıña hâşdır bu zevk-i muhterem
- 134 Emr ider ol fahr-i âdem bî-fütür
Tañrı'ma ben gideyim sen bunda tur
- 135 Çünkü irmek isterim Rahmân'ıma
Biñ cânım olsa fedâ sultânıma
- 136 'Aşq yolunda kıymayan bir cânına
Vâsıl olmaz bî-mis(i)l cânânına
- 137 Çıkdı peygamber fedâ-yı cân ile
Girdi bir 'ulvî cihâna şân ile
- 138 'Arşa maķrûn cümle-i lâhûtiyân
Geldiler nezd-i resûle nâ-gehân
- 139 Oldılar ol perteviñ üftâdesi
Emriniñ fermânınıñ âmâdesi
- 140 Her kemâliñ bâ'ışı ol lâ-yezâl
Her maķâmda gösterir yüz biñ kemâl
- 141 İrdi çünkü 'âlem-i lâhûtuna
İrmek ister hayy-ı lâ-yemûtuna

- 142 İtdiler hep anda Hakk'a secdeyi
‘Aşıkı ma ‘şûka açdı perdeyi
- 143 Terk idüp gelmişdi cümle varlığı
Gördi ol dem lâ-mekân gülzârlığı²³
- 144 Geçdi yetmiş biñ hicâbı ol resûl
Toğdı bir nûr kim göründi Hakk'a yol
- s. 149 145 *Rüşdiyâ* tām işte fırsatdır saña
Böyle bir ân kim ele geçmez daha
- 146 Eyle Allâh'a nebîye ilticâ
Böyle bir mâ-beynde maqbûldür ricâ
- 147 Başka bir şey isteme fânîde sen
Ma ‘nevî bir ‘aşka qurbân cân [u] ten
- 148 Yâ İlâhî ol habîbiñ gül yüzi
‘Aşkıñıñ göñlümde toğsun yıldızı²⁴
- 149 İrdi ‘arşa ol nebî biñ zevk ile
Biñ şafâ-yı nûr ile biñ şevk ile
- 150 Gördi ol rüchânı artdı hayreti
Nûr içinde nûr olan bir kudreti
- 151 Vâşıl oldu bî-nazîr ol kudrete
Zâtı mevcûd bî-nişân bir hikmete

²³ Bu beyit ilk mısraları aynı olmak üzere hem normal metin alanında hem derkenara yazılmıştır. Normal metin alanında ikinci mısra “Oldı meşhûr ‘arşınıñ gülzârlığı” şeklindedir.

²⁴ Bu beytin altına bölüm sonu olduğuna işaret eden “mim” harfi yazılmıştır.

- 152 'Älem-i a'lâ içinde bā-şafâ
Gördi Allâh'ı Muḥammed Muştafâ
- 153 Çünkü gördi bî-naẓîr Allâh'ını
Ağlayup çıkardı dilden âhını
- 154 Ümmetim için İlâhî yaḫ beni
Bildiler anlar da zîrâ Ḥaḫ seni
- 155 Yaş dökeriz dîde-i giryân ile
Oldı mesrûr müjde-i Raḫmân ile
- 156 Şâd olup gülmüşdü ol ân gül yüzi
Nûr-ı Kibriyâ'yı seyr eyler gözi
- 157 Söyleşildi anda toḫsan biñ kelâm
Rahman olsun ol resûle ve's-selâm
- s. 150 158 *Vir şalâtı rûḫ-ı pür-envârına*
Sen de ir devletlünüñ dîdârına
- Vezin:** mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün
- 159 Sultân-ı rüsûlsün yine sultân-ı rüsûlsün
Sen gülşen-i 'arşın yüce bir müjdesi gülsün
- 160 Ey maḫrem-i Ḥaḫ ey sevgili dût-ı İlâhî²⁵
Ümmet [de] bilür kim yine sen pertev-i dilsin
- 161 Bizde ne kadar çoḫsa günâh sende [de] 'afv çoḫ
'Afv eyle bizi ḫalblerimiz şevḫ ile tolsun

²⁵ Mısranın vezni kusurlu.

162 Ser-mest olalım kevser-i aşkıñla a şāhım
Luṭf eyle bize tek o da bir ṭamlacık olsun²⁶

163 Yā Rab yine raḥmet kılasın rūḥ-ı resūle
Maḫhar olalım cennet-i Firdevs'de ḳabūle

Veziñ: fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

s. 151 164 Var mı bir bākī olan dünyāda hıç
Her gelen gitmekde elbet ir ü giç

165 Ṭatmada her cān bu mevtiñ ṭadını
Kimsede ḳomaz o varlık şādını

166 Ḳaldı mı bir pādişāha devleti
Mevte māni' oldı mı ol şevketi

167 Böyle ḳurmuş aşlını kevnin İlāh
İtmede şāh u gedāsı āh u vāh

168 Ḥastalandı bir gün ol faḫru'l-ümem
Oldı aşḫābın²⁷ tamāmı pür-elem

169 Yatdı beş on gün nebiler serveri
Yandı²⁸ āteşler içinde her yeri

170 Mescide ol ḫālde girdi şāh-ı dīn
Bende bir ḫaḳḳı olanlar söylesin

²⁶ Bu beytin altına bölüm sonu olduğuna işaret eden "mim" harfi yazılmıştır.

²⁷ Bu kelimenin üstüne ayraç içinde "fu'ādı" yazılmıştır.

²⁸ Yandı: Yakdı, nüsha.

- 171 Tıydılar bu emri çünki cümlesi
Sizdiler ol mevte imālı sesi
- 172 Ağlayup aşhāb dir ey pür-kemāl
Hakķımız yok var ise olsun helāl
- 173 Sen helāl it hakķıñı ey zāt-ı pāk
İtme bizi terk idüp de derdnāk
- 174 İçlerinden dir ki 'Ukkāş yā resül
Olmasun göñlüñ bu cürmümden melül
- 175 Harb yolunda kamşıñı urduñ baña
Hakķımı luţf eyle 'arz itdim saña
- 176 İbn Haţţāb çekdi bir şemşir-i cān
Öldüre 'Ukkāşe'yi ol dem hemān
- 177 Ğayret-ile itdi aşhāb çün hücum
Didede göz yaşları dilde ğumüm
- s. 152 178 Emr ider sultān-ı ekrem yā 'Ömer
İtme ta'cıl iş hay(ı)r mı yoksa şer
- 179 Görelim bir şabr idüñ niyyet nedir
Sü'-i kaşda olmaz elbet muķtedir
- 180 Gel de ey 'Ukkāşe benden hakķı al
Kalmasun aşhāb içinde kıl u kāl
- 181 Dir ki 'Ukkāş yā Resülallāh benim
Ol zamān çıplaķ idi zırā tenim

- 182 Açdı peygamber hemân-dem zahrını
Öpdi 'Ukkâş ol nübüvvet mührini
- 183 Yüz sürüp pāk dīdesinden dökdi yaş
Çıkdı aşhabıñ içinde bir telâş
- 184 Ol nübüvvet mühri şân-ı zātınıñ
Bir nişānesiydi mu 'cizātınıñ
- 185 Gördi hâli düşdi aşhâb hayrete
İrmemişdi kimse böyle devlete
- 186 Geldiler 'Ukkâşe'niñ hep yanına
Sürdiler yüz dīde-i zī-şânına
- 187 İtmesün mi zāt-ı 'Ukkâş iftiḥâr
Oldı çün dāreyn içinde baḥtiyâr
- 188 Mescidinde kopardı tekrār bir fiğân
Çünkü ayrılık günü oldu 'ayân
- 189 Gitdi yatdı ferşine 'ālī-cenāb
İrdi ol vaq(i)t gürüba āfitāb
- 190 Gel buyurdı 'Āyişe sen yanıma
Diḳkat eyle şimdi bu fermānıma
- 191 Ferşimiñ altında var bir kaç gurus
Bir faḳire vir de olsun gönli hoş
- 192 Sen taşadduḳ eyle anı cānıma
Ben eli boş gideyim sultānıma

- s. 153 193 Gözleyen her demde Allāh'dan rızā
Tutdı ol emri 'Aliyyü'l-Murtezā
- 194 Fāṭıma ağlar u dir ki ey peder
Yeriñe ben ideyim qabre sefer
- 195 Bu iki yavru seniñle şād iken
Nere bırakup gidersin şimdi sen
- 196 Düşkün itdiñ kendiñe bu cānları
Sen giderseñ kim avutsun anları
- 197 Göñlümüz qalsun mı böyle pür-keder
Bizleriñ feryādına kimler irer
- 198 Ümmete çok şefqatiñ varken seniñ
Şimdi bir maqber mi olsun meskeniñ
- 199 Āh idüp ol ān buyurdı ağlama
Göñlümi hüzn āteşiyle dāğlama
- 200 'Arş-ı a'lāsında va'd itmişdi Hāq
Ümmetim olmuşdı 'afva müsteḥaq
- 201 Şabr idüp tur altı ay bu fürqate
Şoñra gel yanımda ir bir devlete
- 202 Ni'mete irmez mi düşkün ümmetim
Anlarıñ 'afvında çokdur ğayretim
- 203 Ümmetiñ şefkatde ol nā-dīdesi
Seyl gibi yaşlar dökerdi dīdesi

- 204 Gel Hüseyin'im şoñ demimde gör beni
Şimdi ben de isterim görmek seni
- 205 Gel Hasan gel sen de gel yavrum baña
Çünkü benden ayrılık vardır saña
- 206 Ey ğarībān ey şehīdān-ı cihān
Baña irersiñiz çok sürmez hemān²⁹
- 207 Ağlayup āh itdi peygamber o ān
Şarşılurdı şanki arz u āsumān
- 208 Bir ağıt koptuñdı 'ālemde o gün
Bil ki mağribden toğardı şanki gün
- s. 154 209 Ümmeti-çün istiyordı rahmeti
Sen İlähī 'afv kııl bu ümmeti
- 210 Geldi Cibrīl dir ki ihtirām ile
Her dileğiñ Hakk'a maqbūldür dile
- 211 Geldi sem'-i pākine bir hoş nidā
Ümmetiñi saña bağışlar³⁰ Hudā
- 212 İstemezseñ mevtiñi şu şāna baķ
Ey habībim kıal diyor dünyāda Hakk
- 213 Böyle sultān Hālīķ'a ma'sūķ iken
Giydi gitdi şoñ gününde bir kefen

²⁹ Mısranın vezni kusurlu.

³⁰ "Ümmetiñi saña bağışlar" ibaresi "Ümmeti bağışladı saña" ibaresinin üstü çizilerek iptal edilip musra üzerine yazılmıştır.

- 214 Virmedi me'mūr mevte cānını
Aldı gitdi 'arşına cānānını
- 215 *Vir şalātı rūḥ-ı pür-enoārına*
Sen de ir cennetde Ḥaḳ³¹ dīdārına
- s. 155 216 İtme yā Rab sen bizi dil-ḥūn bugün
Raḥmetiñe kıl bizi memnūn bugün
- 217 Ey keremkār pek za'ıfdir ümmetim
Anlar için nārda yansun tenim
- 218 Ağlayup āh itdi ma'şūḳ 'āşıka
Eylemez mi raḥmet 'āşıḳ ma'şūḳa³²
- 219 İtdi istirḥāmını Mevlā ḳabūl
Cennetü'l-Firdevs'e açılmışdı yol
- 220 Ey ḥabībim bunca feryādıñ nedir
Ben seni her şey'e kıldım muḳtedir
- 221 Sen bilirsin bī-naẓr bir Ḥālīḳ'am
Kendi nūrumsun saña ben 'āşıḳam
- 222 Ben yüce bir pāye virdim ki sana
Her niyāzıñ bil ki maḳbūldür baña
- 223 İste benden her ne isterseñ hemīn
Ben seni kıldım şefi'ü'l-müznebīn

³¹ "Ḥaḳ" kelimesi "nūr" kelimesinin üzerine kırmızı kurşun kalemle yazılmıştır.

³² Bu mısranın üstüne, mısra iptal edilmeksizin "Geldi maḥbūbuñ sözi hoş 'āşıka" mısraı yazılmışsa da kafiye bakımından ilk yazılan daha uygun olduğu için onu esas aldık.

- 224 İste benden eylerim ihsân saña
Ben bugün açdım büyük meydân saña
- 225 Sen bugün mādāma kim olduñ şefi'
Ümmetiñ me'vāsını kıldım refi'
- 226 Gülleri açmış rebî'î mevsime
Ümmeti hep al götür Firdevs'ime
- 227 Anda bāķi ni'metimle şād oluñ
Raḥmetimle kōrkudan āzād oluñ
- 228 Eyleyüp te'mīn tamāmen raḥmeti
Kurtarır nār-ı caḥīmden ümmeti
- 229 Mü'miniz lākin 'umūmen 'āşiyiz
Ol şefā'at kânınıñ muḥtācıyız
- s. 156 230 İtmez ehl-i Ḥaķ bu dünyāda heves
Zıkr ider anlar Ḥudā'yı her nefes
- 231 Aç da kalsa şabr ider ol hoş kişi
Çünkü anıñ besmeleyledir işi
- 232 İşbu fānīde çekenler miḥneti
Buldılar 'uķbāda vāsi' ni'meti
- 233 Açlığından bağladı taş karnına
Baķ Muḥammed'iñ bu yüksek şānına
- 234 Böyle fānīde Muḥammed ḥazreti
İstemezdi artık olsun ni'meti

- 235 Faqr ile yār oldı bir Allāh'ına
Bağ güzel haşletli kevneyn şāhına
- 236 Ümmeti-çün geldi ğam meydānına
Tā çocukken yalvarır Raḥmān'ına
- 237 Pek severdi cümle yār u ālini
Ḥādimiñ her dem şorardı ḥālini
- 238 Kim ki gelse meclis-i pür-şānına
Nā'il itdi ma'nevī iḥsānına
- 239 İncidenler ol mübārek zātını
Gördiler her demde iltifātını
- 240 İtdi faqrı iḥtiyār sultān iken
Kılleti hoş gördi bir ḥaḳan iken
- 241 Meyli yoqdı 'ālemiñ bir cāhına
Cān fedā eylerdi bir Allāh'ına
- 242 Gölge[si] yoqdur odur nūr āyesi
Cisminiñ olmazdı zīrā sāyesi
- 243 Ol laḫfdir luḫf ile meşhūrdur
Ḳalbi cismi rūḫı hepsi nūrdur
- 244 Dā'imā Mevlā ile hem-dem idi
Ol Kelīm'iñ sırrına maḫrem idi
- 245 Herkesi sevmekde bir ḳardaş gibi
Düşküne yardım ider yoldaş gibi

- s. 157 246 Hüsni-hulka zâtı olmuşdur esās
Kimseyi kırmazdı ol hâtır-şinās
- 247 Ümmet olduk böyle bir sulţāna biz
Haq yanında mu'teber haqana biz
- 248 İşte uçdı gitdi rûh-ı enveri
Kaldı bizde ber-güzār bir cevheri
- 249 *Ber-güzārı gönle nürdür it devām*
Söyle dā'im eş-şalātu ve's-selām
- 250 Ya İlahî biz fakîriz sen ganî
Çünkü bildik bî-nazîr Allāh seni
- 251 Giçme bizden 'afv kıl hem rahmet it
Ol habîbiñ hürmeti-çün şefkat it
- 252 Nür-ı zâtıñ gayreti-çün yā Ğafūr
Rağmetiñden rü'yetiñden itme dūr
- 253 Her kula kâfi 'ulüvv-i şefkatiñ
Müntehāsız çünkü baħr-i rahmetiñ
- 254 Ağlayup geldik huzūra pür-kuşūr
Gönlümüz 'afvıñ ile bulsun sürūr
- 255 İlticāya başka bir dergāh yok
Çünkü senden ğayrı bir Allāh yok
- 256 Sen İlāh'sın bizlere sensin mu'ın
Mağfiret kıl yā İlāhe'l-'ālemîn

KAYNAKÇA

- Bayak, Cemal (2016). *Mevlid (Risâle fî Evsâfi'n-Nebî) Ubeydullah Dede*. Ankara: Kriter Yayınları.
- Çağlayan, Nagehan (2015). "İstanbul Şeyh Mehmed Hayrî ve Yeni Mevlid-i Şerîf Takrîr-i Şehâdeteyn ve Tezkîr-i Hitâbeteyn'î". *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. C. 39. S. 2. s. 265-292.
- Doğru, Rabia (2017). *Kara Vâiz'in Mevlid'i*. İstanbul: Divan Kitap.
- Kardaş, Sedat (2018). "1951 Yılında Yazılmış Bir Mevlid: Ali Bakî'nin Yeni Tulû'ât-ı Mevlûdü'n-Nebî'si". *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. C. 6. S. 4. s. 503-510.
- Kayalık Şahin, Duygu (2018). "Seyyid Muhammed Ali Rızâ'nın Mevlid'i". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C. 17. S. 34. s. 539-572.
- Köksal, M. Fatih (2011). *Mevlid-nâme*. Ankara: TDV Yayınları.
- Köksal, M. Fatih (2016). "Türünün İlginç ve Aykırı Bir Örneği: Şeyh Ahmed Hüsâmeddin Mevlidi". *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. S. 40. s. 1-26.
- Köksal, M. Fatih-Kaçar, Mücahit-İlhan, Mevlüt (2018). *Prof. Dr. Mehmet Fatih Köksal Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Kütük, Rıfat (2016). "Fetih Öncesinde Yazılmış Bir Mevlid: Ayasofya Müezzini Kemâl'in Mevlidü'n-Nebî'si". *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. C. 40. S. 1. s. 27-95.
- Kütük, Rıfat (2018). *Türk Edebiyatında Mevlid ve Muslihî'nin Gülefsân İsimli Mevlidi*. Erzurum: Ertual Akademi Yayıncılık.
- Mermutlu, Mehmet Sait (2019). "Abdurrahman Mevlidi". *Turkish Academic Research Review An Online International Periodical for the Social Sciences and Humanities TARR*. C. 4. S. 1. (Özel Sayı). s. 35-88.
- Özkat, Mustafa (2015). "Paris'te Yazılmış Bir Mevlid: Mısbâhu's-salât". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. S. 14. s. 93-166.
- Timurtaş, Faruk (1980). *Mevlid - Süleyman Çelebi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

EKLER

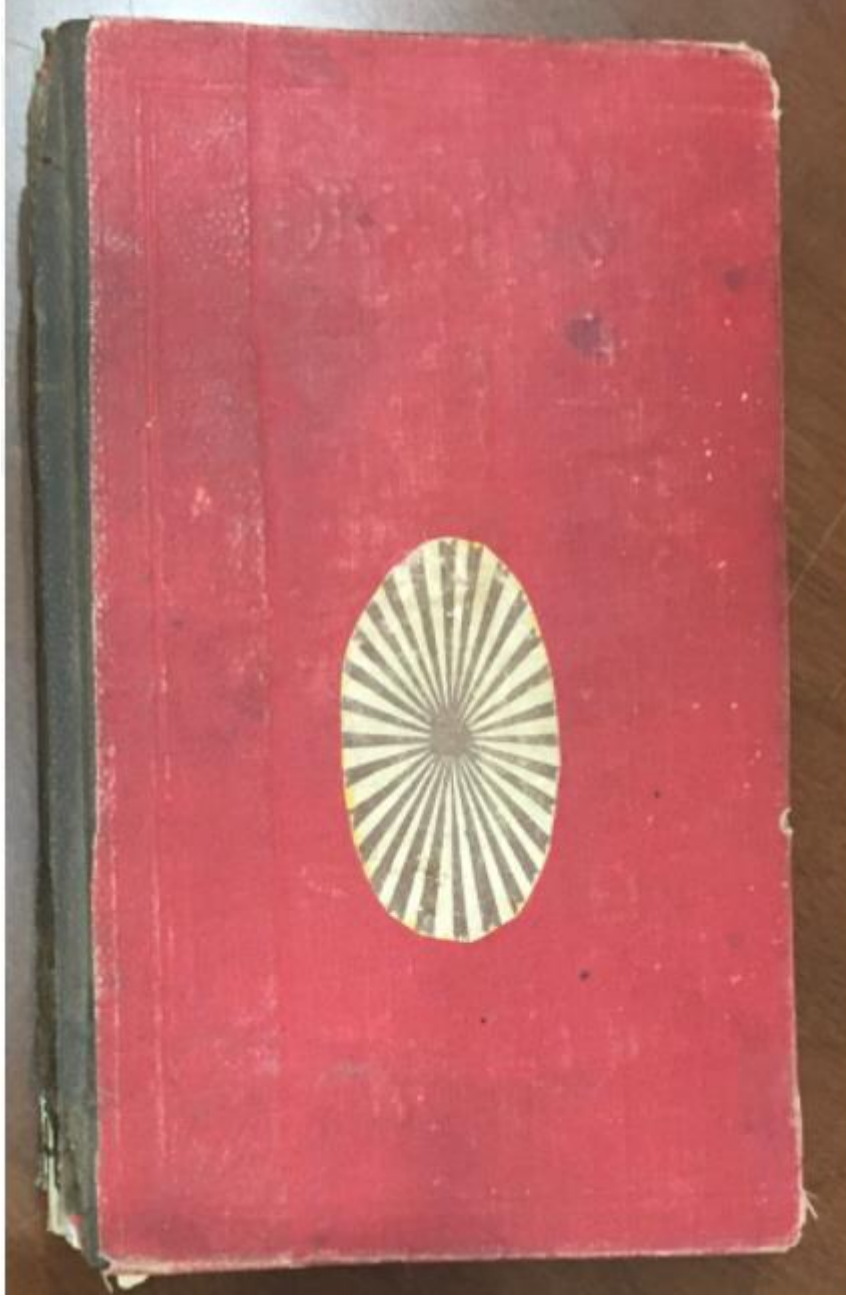

Foto 1: *Külliyât*'ın cildi ve ön kapağı

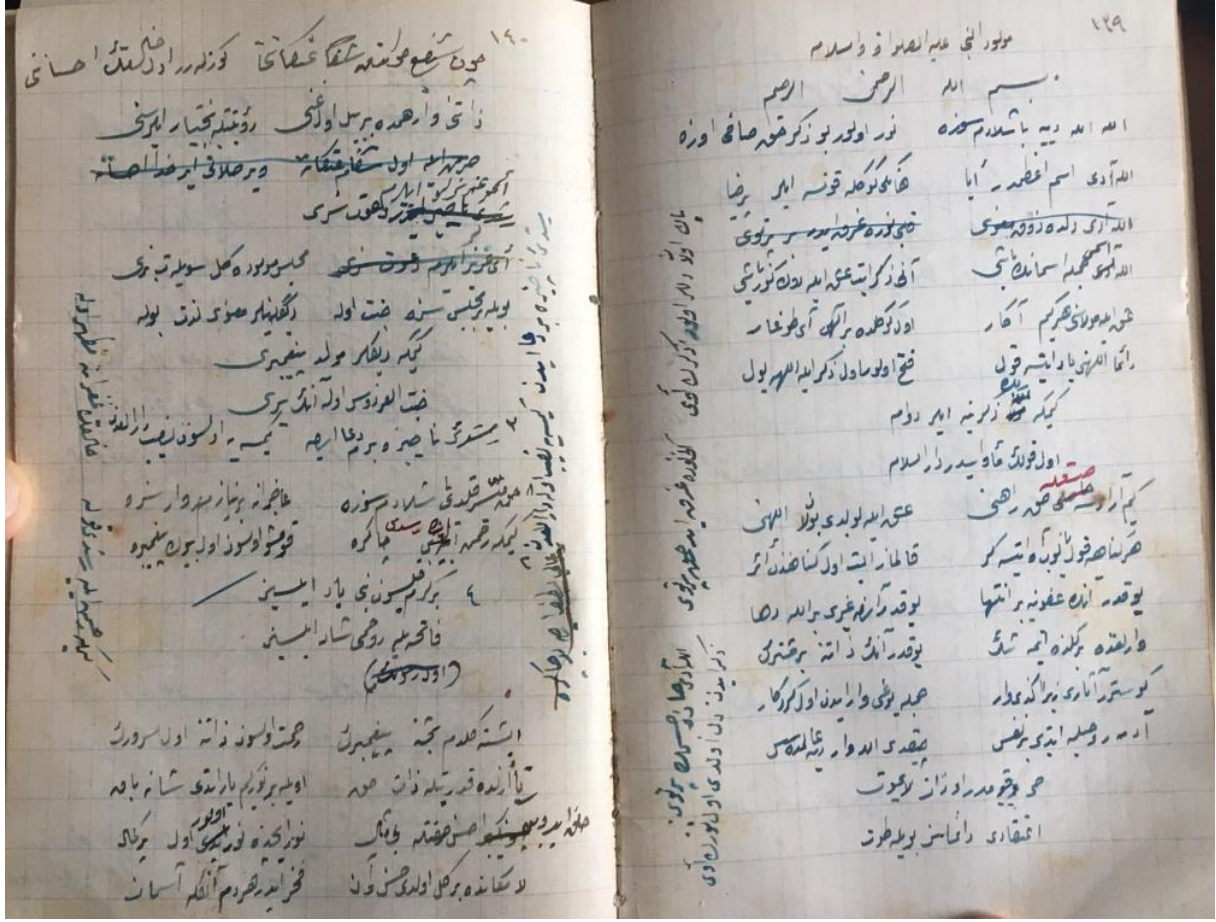

Foto 2: Mevlidü'n-Nebî'nin ilk iki sayfası